

مسح للسكان والخدمات في مرحلة الطفولة المبكرة

מיפוי אוכלוסייה ושירותים בגיל הרך

ملخص תקציר

נובמבר 2025

צוות המחקר: אביבית חי, ארן זינר, אסמאא אבו ג'אמע ודורין ליזר

נופמבר 2025

طاقم البحث: أفيثيت حاي، أران زينر، أسماء أبو جامع ودورين ليزار

הגיל הרך בחברה הבדואית בנגב

الطفولة المبكرة في المجتمع البدوي في النقب

תקציר בעברית

ملخص باللغة العربية

مقدمة ومبنى التقرير

كُتِبَ هذا التقرير في إطار تطبيق قسم ج.أ من قرار الحكومة 1279، مبادرة "المجتمع المدني"، التي يقودها قسم التطوير الاقتصادي والاجتماعي في المجتمع البدوي في النقب. يتمحور التقرير حول ثلاثة مجالات: الطفولة المبكرة، الشباب وتعزيز منظمات المجتمع المدني ورأس المال البشري في المجتمع البدوي. يشمل التقرير مسحاً لوضع الطفولة المبكرة في المجتمع البدوي، بما فيها المعطيات الأساسية ومعطيات السكان عن الأطفال من جيل الولادة حتى 6 سنوات، إلى جانب الخدمات المخصصة لهم في مجالات التربية والتعليم، الصحة والرفاه الاجتماعي؛ نطاق الخدمات، توزيعها في السلطات المحلية وحجم استخدامها، بالإضافة إلى التحديات والاستنتاجات المركزية.

ملخص التقرير النهائي في مجال الطفولة المبكرة يشمل استنتاجات مركزية مُشار إليها بـ ونتائج رئيسية تدعمها.

مبنى التقرير:

الطبقة الثالثة - الخدمات المكّلة التي تُقدّم لهذه الفئة العمرية، والتمويل في إطار الوزارات، السلطات المحلية والجهات الخيرية.

الطبقة الثانية - العرض واستهلاك الخدمات الأساسية (الأطر التربوية، محطات رعاية الأم والطفل، مكاتب الرفاه)، نسبةً إلى معطيات السكان.

الطبقة الأولى - العدد، التوزيع والمعطيات الأساسية للسكان البدوي من جيل الولادة حتى 6 سنوات.

معطيات الفئة الهدف

تقدّر نسبة الفقر بين الأطفال في المجتمع البدوي بـ **63%**.

من جيل الولادة وحتى 6 سنوات، يعيش في النقب **61,600** طفلًا بدويًا.

هذه الفئة تشكّل **19%** من المجتمع البدوي، مقارنةً بـ **9%** في باقي المجتمع العربي في إسرائيل.

37% من النساء البدويات اللواتي أنجبن عام 2023 كنّ بسنّ 24 فما دون.

29% من الأطفال البدو يعيشون في تجمّعات سكنية غير منظمّة، والتي تعاني من نقص في الخدمات الأساسية والخدمات المكّملة.

نسبة الخصوبة لدى النساء البدويات في النقب هي **4.7**، مقارنةً بـ **2.8** لدى مجمل النساء المسلمات في إسرائيل.

نسبة وحجم هذه الفئة من مجمل السكان، توزيعها ومميزاتها الخاصة، تؤكد على أهمية مسح الخدمات والحاجة إلى ملاءمة وتوسيع الحلول والخدمات المقدّمة لها.

صغر سنّ الأهل يشكل تحديًا إضافيًا فيما يتعلق بتحدّيات التعليم والتشغيل لدى الشباب، إضافةً إلى تربية الأطفال منذ جيل صغير.

توزيع الخدمات الأساسية – الخدمات المقدمة من الدولة، والتي تشكل مركبًا أساسيًا لفئة الهدف

بعض الخدمات الأساسية تُقدّم لكافة السكان مجانًا أو مقابل دفع، وبعضها الآخر مخصّص لفئات محددة (مثل الحضانات اليومية التأهيلية وخدمات الرفاه الاجتماعي). الخدمات المركزية الثلاث هي الأطر التربوية للأطفال من جيل الولادة حتى 3 سنوات، رياض الأطفال للأعمار 3-6، ومحطات رعاية الأم والطفل من جيل الولادة حتى 6 سنوات.

87% من الأطفال البدو من جيل الولادة حتى 6 سنوات، يتوجّهون إلى محطات رعاية الأم والطفل في البلدات البدوية.*

89% من الأطفال البدو بأعمار 3-6 ملتحقون بروضات الأطفال.

فقط **7.4%** من الأطفال البدو من جيل الولادة حتى 3 سنوات ملتحقون بالحضانات والروضات البيئية تحت إشراف.

العديد من السلطات المحلية تقدّم الخدمات في رياض الأطفال ومحطات رعاية الأم والطفل من التجمعات المجاورة:

مثلًا: في واحدة الصحراء، نسبة المتوجهين إلى محطات رعاية الأم والطفل نسبةً لأطفال السلطة المحلية، تبلغ 173%.

في المقابل، 12% فقط من الأطفال في التجمعات غير المنظمة يتوجّهون إلى محطات رعاية الأم والطفل في هذه المجتمعات.

على سبيل المثال، في القسوم، نسبة الأطفال في الروضات مقارنةً بعدد الأطفال في السلطة، تبلغ 217%.

في المقابل، 5% فقط من الأطفال في التجمعات السكنية غير المنظمة يتوجّهون إلى محطات رعاية الأم والطفل في هذه التجمعات.

هذه النسبة تشكّل ارتفاعًا ملحوظًا مقارنةً بنسبة المشاركة التي بلغت 5% في عام 2023 (ما يقارب 50% تحسّن).

أعلى نسبة مشاركة سُجّلت في القسوم (24%). في التجمعات السكنية غير المنظمة، نسبة المشاركة منخفضة جدًا (2% فقط).

توزيع الخدمات الأساسية (تتمّة)

النسبة المنخفضة للأطفال الملتحقين بالأطر التربوية لجيل الولادة حتى 3 سنوات، تشير إلى عدم ملاءمة الخدمات للسكان (من حيث إتاحة الخدمات، التكاليف مقابل البدائل، وملاءمة ساعات العمل).

روضات الأطفال تشكّل منصة مركزية للتواصل والتعامل الأولي مع الأطفال الأصغر سنًا (من جيل الولادة حتى 3 سنوات) من نفس العائلات، وللتعرّف على الفجوات في التطور.

خدمات محطات رعاية الأم والطفل وروضات الأطفال، الممولة بالكامل لجميع السكان، تحقق نسبة استهلاك أعلى بكثير مقارنةً بالأطر التربوية للأطفال في جيل الولادة حتى 3 سنوات – الحضانات اليومية والحضانات العائلية تحت الإشراف (وكذلك مقارنةً بخدمات الرفاه).

في بعض السلطات، عدد متلقي الخدمات في روضات الأطفال ومحطات رعاية الأم والطفل، أكبر من عدد الأطفال في السلطة نفسها، مما يدل على استهلاك هذه الخدمات من قبل أطفال وعائلات من بلدات ومجتمعات مجاورة. هؤلاء الأطفال يأتون بالأساس من التجمعات التي تسكن في تجمعات سكنية غير منظمة، والتي تعاني من نقص شديد في البنى التحتية.

التعامل مع الأطفال في مرحلة الطفولة المبكرة، يشكّل عبئًا على الخدمات في السلطات: أ. بسبب الوضع الاجتماعي-الاقتصادي للسكان؛ ب. بسبب النسبة الكبيرة لهذه الفئة من مجمل السكان؛ ج. بسبب تقديم الخدمات لأطفال من خارج البلدات أيضًا.

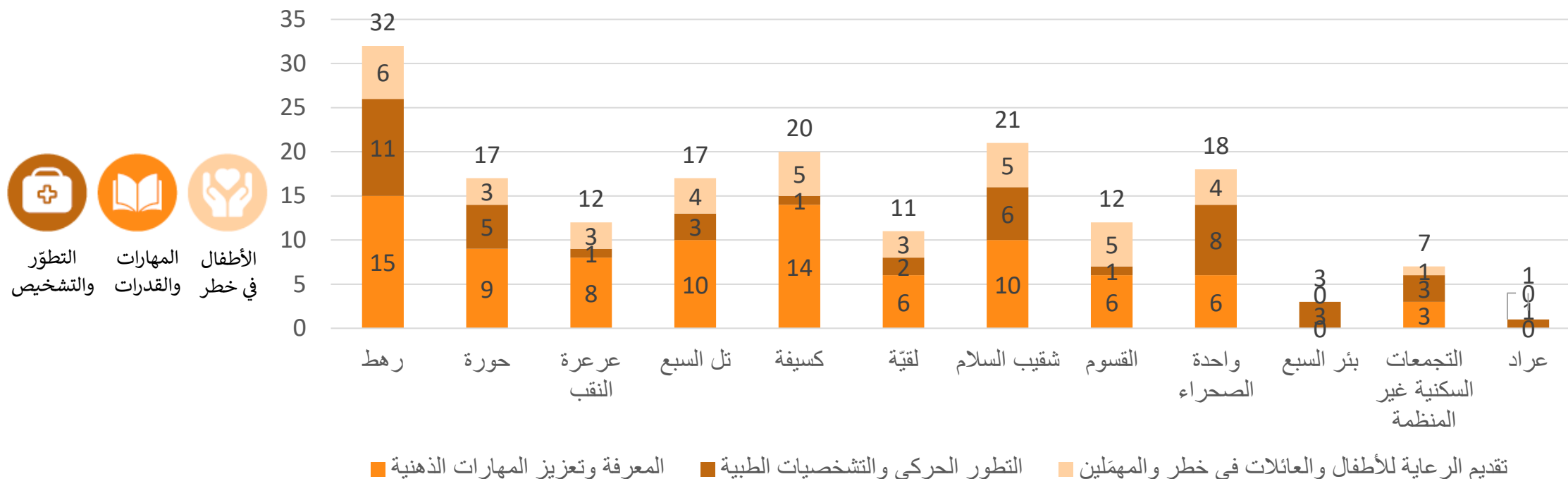

الخدمات المكّلة – الفجوات في تنوّع الخدمات وفي الإتاحة

مميّزات الخدمات المكّلة:

- خدمات تُضاف إلى الخدمات الأساسية وتلبي احتياجات إضافية. تعتمد غالبًا على البنية التحتية المادية و/أو العلاقات التي تنشأ من خلال الخدمات الأساسية، ومعظمها تقدّم من قبل منظمات المجتمع المدني وتموّل من قبل الوزارات أو الجهات الخيرية.
- هناك خدمات لبضعة مشاركين وهناك خدمات تضم آلاف المستفيدين، وهي مخصصة لجمهير متنوّعة – الأطفال، الأهل والطواقم المختلفة

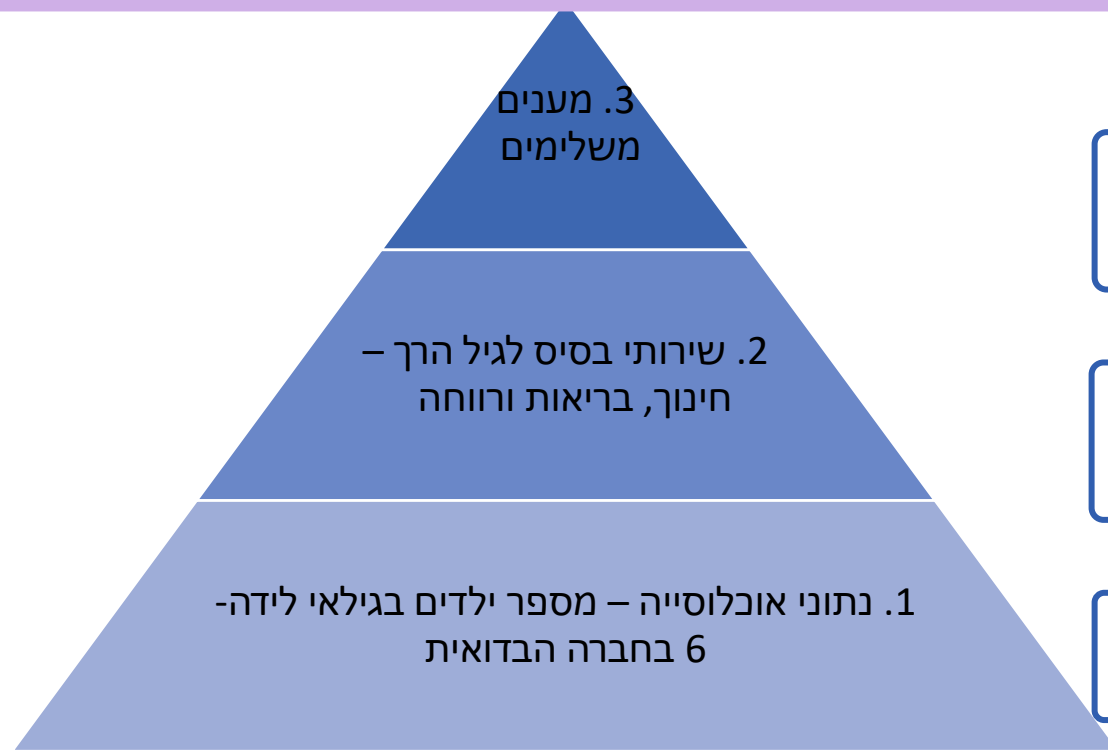
في رهط، شقيب السلام وكسيّفة، تتوفر خدمات مكّلة على نطاق واسع مقارنةً بباقي السلطات. في التجمعات السكنية غير المنظمة، تكاد لا توجد خدمات مكّلة. الخدمات المكّلة التي تقدّم داخل الأطر التربوية تركز على تشخيص وتقليص الفجوات وتوفير خدمات إثراء أخرى.

מבוא ומבנה הדוח

דוח זה נכתב במסגרת יישום פרק ג.1 בהחלטת הממשלה 1279, 'מהלך חברה אזרחית', שמוביל האגף לפיתוח כלכלי חברתי בחברה הבדואית בנגב, סביב שלושה מיקודים: הגיל הרך, צעירים וחיזוק ארגוני חברה אזרחית והון אנושי בחברה הבדואית. הדוח כולל מיפוי של מצב הגיל הרך בחברה הבדואית, כולל נתוני רקע ונתוני אוכלוסייה על ילדים בגילאי לידה-6 לצד השירותים המיועדים להם בתחומי חינוך, בריאות ורווחה; היקף השירותים, פריסתם ברשויות והיקף השימוש בהם וכן אתגרים ותובנות מרכזיים. **התקציר לדוח המסכם בתחום הגיל הרך כולל תובנות מרכזיות המסומנות ב--★-- וממצאים מרכזיים התומכים אותן.**

מבנה הדוח:

שכבה שלישית - המענים המשלימים המוצעים עבור קבוצת גיל זו המתקצבים במסגרת משרדי הממשלה, הרשויות המקומיות ופילנתרופיה.

שכבה שנייה - ההיצע והשימוש בשירותי הבסיס (מסגרות חינוכיות, טיפות חלב, ומטופלים בלשכות הרווחה), ביחס לנתוני האוכלוסייה.

שכבה ראשונה - גודל, פריסת ונתוני הרקע של האוכלוסייה הבדואית בגילאי לידה-6.

נתוני אוכלוסיית היעד

אומדן שיעור העוני בקרב ילדים בחברה הבדואית עומד על **63%**.

בגילאי לידה-6 חיים בנגב **61,600** ילדים בדואים. חלקה של קבוצת גיל זו בחברה הבדואית עומד על **19%**, לעומת **9%** בשאר חלקי החברה הערבית בישראל.

37% מהנשים הבדואיות שילדו בשנת 2023 היו בנות 24 ומטה.

29% מהילדים הבדואים חיים בקהילות במגורים שאינם מוסדרים, בהן קיים מחסור בשירותי בסיס ומענים משלימים.

שיעור הפרייון של הנשים הבדואיות בנגב עומד על **4.7**, לעומת **2.8** בקרב כלל הנשים המוסלמיות בישראל.

חלקה וגודלה של קבוצת הגיל מכלל האוכלוסייה, פריסתה ומאפייניה הייחודיים, מדגישים את חשיבות מיפוי השירותים ואת הצורך בהתאמת והרחבת המענים עבורה.

גילם הצעיר של ההורים, מהווה מורכבות נוספת הנוגעת לאתגרי השכלה ותעסוקה של צעירים, לצד גידול ילדים בגילאים צעירים.

פריסת שירותי בסיס – שירותים הניתנים על ידי המדינה ומהווים מרכיב יסודי עבור אוכלוסיית היעד

חלק משירותי הבסיס ניתנים לכלל התושבים עם או בלי עלות וחלקם מיועדים לאוכלוסיות ייעודיות (למשל מעונות יום שיקומיים ושירותי הווחה). שלושת השירותים המרכזיים הם מסגרות חינוך לגילאי לידה-3, גני ילדים לגילאי 3-6, ותחנות טיפת חלב לגילאי לידה-6.

87% מהילדים הבדואים בגילאים לידה-6 מגיעים לטיפות החלב ביישובים הבדואים.*

89% מהילדים הבדואים בגילאי 3-6 משתתפים בגני ילדים.

רק **7.4%** מהילדים הבדואים בגילאי לידה-3 משתתפים במעונות ובמשפחתונים המפוקחים.

רשויות רבות נותנות מענה בגני הילדים וטיפות החלב לילדים מקהילות סמוכות:

למשל בנווה מדבר, שיעור המגיעים לטיפות החלב ביחס לילדי הרשות עומד על 173%. לעומת זאת, רק 12% מהילדים בקהילות במגורים שאינם מוסדרים מגיעים לטיפות החלב בקהילות אלו.

למשל באלקסום, שיעור הילדים בגנים ביחס למספר הילדים ברשות עומד על 217%. לעומת זאת, רק 5% מהילדים בקהילות במגורים שאינם מוסדרים משתתפים בגנים בקהילות אלו.

אחוז זה מהווה עליה משמעותית לעומת 5% השתתפות בשנת 2023 (כ-50% שיפור). שיעור ההשתתפות הגבוה ביותר נרשם באלקסום (24%). בקרב הקהילות במגורים שאינם מוסדרים שיעור ההשתתפות נמוך במיוחד (2% בלבד).

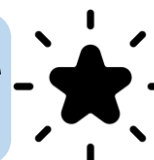

פריסת שירותי בסיס (המשך)

שיעורם הנמוך של הילדים המשתתפים במסגרות לגילאי לידה-3 מעיד על חוסר התאמה של השירות לאוכלוסייה (למשל מבחינת נגישות השירותים, עלויות אל מול חלופות, והתאמת שעות הפעילות).

גני הילדים מהווים פלטפורמה מרכזית ליצירת קשר ומגע ראשוני עם הילדים הצעירים יותר (גילאי לידה-3) מאותן המשפחות וכן זיהוי פערי התפתחות.

שירותי טיפות חלב וגני הילדים, הממומנים באופן מלא עבור כלל האוכלוסייה, מגיעים להיקף משתמשים גבוה משמעותית בהשוואה למסגרות לגילאי לידה-3 – מעונות היום והמשפחתונים המפוקחים (וכן לשירותי הרווחה).

בחלק מהרשויות מספר מקבלי השירות בגני הילדים וטיפות החלב גדול ממספר הילדים ברשות, דבר המעיד על צריכת שירותים אלו על ידי ילדים ומשפחות מיישובים וקהילות סמוכים. ילדים אלו מגיעים בעיקר מהקהילות הגרות במגורים שאינם מוסדרים, שם קיים מחסור חמור של תשתיות.

הטיפול בגיל הרך מייצר עומס על השירותים ברשויות: א. בשל מצבה הסוציאקונומי של האוכלוסייה; ב. בשל חלקה הגדול של קבוצה זו מכלל האוכלוסייה; ג. בשל מתן שירותים לילדים מחוץ ליישובים.

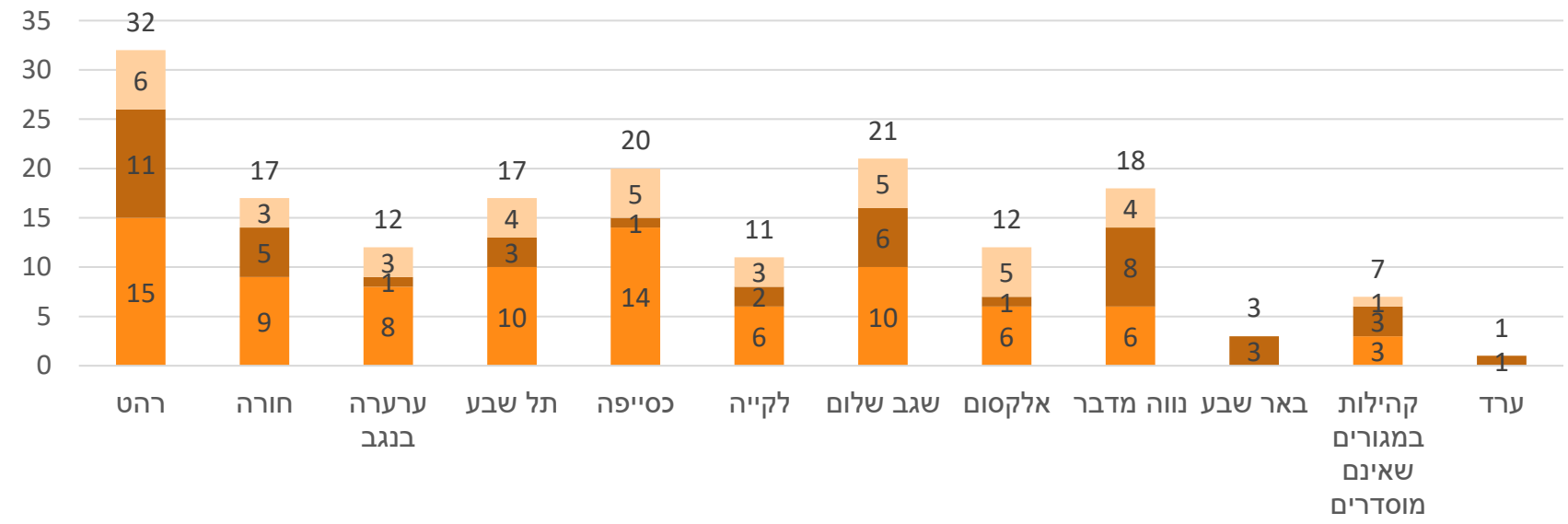
מענים משלימים – פערים בתמהיל ובנגישות

מאפייני המענים המשלימים:

- מענים שנוספים לשירותי הבסיס ועונים על צרכים נוספים. מתבססים לרוב על התשתית הפיזית ו/או הקשר שנוצר דרך שירותי הבסיס, מופעלים ברובם על ידי ארגוני חברה אזרחית ומתוקצבים על ידי משרדי הממשלה או פילנתרופיה.
- קיימים מענים למשתתפים בודדים לעומת מענים בהם משתתפים אלפי מוטבים, והם פונים לקהל יעד מגוון – ילדים, הורים וצוותים.

ילדים בסיכון ומיומנויות אוריינות התפתחות ואבחונים

■ טיפול בילדים ובמשפחות בסיכון ובטיפול בהזנחה ■ התפתחות מוטורית ואבחונים רפואיים ■ אוריינות וחיזוק המיומנויות הקוגניטיביות

ברהט, שגב שלום וכסייפה פועלים מענים משלימים בהיקף נרחב בהשוואה לשאר הרשויות. בקהילות במגורים שאינם מוסדרים כמעט לא קיימים מענים משלימים. המענים המשלימים הפועלים בתוך מסגרות החינוך מתמקדים באיתור וצמצום פערים ומתן העשרה.

